

6. Дмитренко Е.Д. Методичні підходи до визначення змісту поняття інноваційного потенціалу та його складових [Електронний ресурс] / Е.Д.Дмитренко, Н.В.Дробуш // Сучасна економіка. – Київ: ДІПК 2011. - Випуск 3. — 122 с. – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Suek/2011_3
7. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность / Кокурин Д.И.– М. : Экзамен, 2001. – 575 с.
8. Лисин Б.К. Инновационный потенциал как фактор развития (Межгосударственное социально-экономическое исследование) [Электронный ресурс] / Лисин Б.К., Фридлянов В.Н. – Режим доступу:<http://masters.donntu.edu.ua/2004/fem/kladchenko/library/index5.htm>
9. Мартюшева Л. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження / Л.Мартюшева, В.Калишенко // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 61–66.
10. Савченко В.Н. Начала современного естествознания. Тезаурус. / В.Н. Савченко, В. П. Смагин. – Ростов н/Д. : Феникс, 2006. – 336 с.
11. Савчук А.В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности: моногр. / А.В. Савчук // НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецьк, 2003. – 448 с
12. Современный экономический словарь [уклад. Б.А. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Б. Стародубцева.]. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 480 с.
13. Толковый словарь русского языка: В 4 т. [Электронный ресурс] / под ред. Д. Н. Ушакова.— М.: Сов. энцикл.: ОГИЗ, 1935-1940. – Режим доступу: <http://feb-web.ru/feb/ushakov/ush-abc/default.asp>.
14. Чухрай Н.Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: Підручник. / Н.Чухрай, Р.Патора . – К. : КОНДОР, 2006. – 398 с.
15. Шамина Л.К. Инновационный потенциал предприятия / Л.К. Шамина // Инновации. – 2007. – № 9 (107). – С. 58-60.
16. Шутенко В.О. Інноваційний потенціал регіону:теоретичний аспект [Електронний ресурс] / В.О. Шутенко, Т.І. Городиський // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2001. – 564 с. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/9773>.

УДК 330.341.11

Магдич А.С.,
к.е.н., ст. викладач кафедри міжнародної
економіки та економічної теорії
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНЗИТИВНИХ ЕКОНОМІК ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується прискореними темпами науково-технічного прогресу і зростаючою інтелектуалізацією праці і капіталу. Для розвинутих економік світу є характерною інноваційна модель розвитку, в рамках якої приріст ВВП на 70-90% досягається за рахунок науково-технічної сфери. Перехід до інноваційної моделі розвитку намагаються здійснити сьогодні і нові індустріальні країни (НІК) Південно-Східної Азії та Китай. Також інноваційна модель економічного розвитку стає орієнтиром і для транзитивних економік Центральної і Східної Європи (ЦСЄ). Перехід до цієї моделі розвитку дозволить підвищити темпи економічного зростання, швидкість і якість інтеграції країн регіону до глобального економічного простору, істотно підвищити рівень соціально-економічного розвитку, в тому числі скоротити розрив у рівні доходів на душу населення у порівнянні з розвинутими країнами.

Деяким країнам ЦСЄ вдалося досягти певних результатів в цьому напрямку. За останні десятиліття вони зуміли вийти на дореформений рівень промислового виробництва, підвищити технологічність експорту, скоротивши при цьому частку сировинних товарів. Так, наприклад, Словаччина, Чехія та Польща значно збільшили експорт аерокосмічної, електронної галузей, ІКТ-продукції.

Однак, країни ЦСЄ, які відносно нещодавно вступили на шлях ринкової трансформації, за рівнем конкурентоспроможності та інноваційного розвитку поки відстають від країн-технологічних лідерів. Займаючи периферійне положення у системі міжнародного поділу праці, вони ще тільки намагаються завоювати свої ніші у глобальній економіці.

Все це робить вкрай актуальним виявлення особливостей та закономірностей інноваційного розвитку транзитивних економік з метою пошуку стратегій їх якнайшвидшої переорієнтації на інноваційну модель розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти даної проблеми досліджені в тому чи іншому вигляді в роботах Н. І. Богдан [1], Б. Н. Кузика та Ю. В. Яковця [2], Г. Соколової [3], О.Б. Ленчук [4], Б.-А. Лундвалла [5], С. Ропера [6], А. А. Чухно [7] та інших. За більш ніж двадцятирічний період у країнах ЦСЄ накопичився значний досвід у вирішенні цих проблем, який вимагає порівняння і узагальнення. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показує, що накопичений досвід не отримав належної оцінки у зв'язку з недостатньою кількістю порівняльних досліджень закономірностей формування інноваційної економіки країн регіону ЦСЄ.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є проведення порівняльного аналізу рівня технологічного розвитку країн-технологічних лідерів і транзитивних економік ЦСЄ, виявлення причин відставання останніх та обґрунтування можливих стратегій економічного розвитку, спрямованих на скорочення розриву.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технологічні інновації завжди були однією з найбільш важливих складових конкурентоспроможності нації. У довгостроковій перспективі, коли прибутковість усіх інших доступних чинників (зниження макроекономічної нестабільності, покращення людського потенціалу та ін.) скорочується, підвищення якості життя стає можливим тільки за рахунок інновацій. Підтвердженням цього є досвід розвинутих країн. Менш розвинуті країни все ще можуть дозволити собі підвищувати продуктивність за рахунок адаптації вже існуючих технологій, але цього підходу вже замало для підвищення продуктивності в інноваційних економіках. Фірми у розвинутих економіках вимушені розробляти та створювати найсучаснішу продукцію, щоб зберегти конкурентоздатні переваги. Необхідне сприятливе для інноваційної діяльності середовище підтримується державним та приватними секторами. Це передбачає значні інвестиції у наукові дослідження, захист інтелектуальної власності, а також наявність високоякісних дослідницьких інститутів, які стимулюють співпрацю між наукою і бізнесом.

Можливість переймати й використовувати нові технології також є важливим компонентом національної конкурентоспроможності. Так, наприклад, інформаційно-комунікаційні технології еволюціонували у технології широкого застосування, проникнувши в інші сектори економіки. Сьогодні ці технології є ефективною базою для комерційних операцій.

Розвинуті країни працюють з самими передовими технологіями, тому можливість адаптації та інтеграції зовнішніх технологій у деяких з них досить обмежена, що зумовлює відносно низький рейтинг за показником «технологічний рівень» індексу глобальної конкурентоспроможності [5].

Країни ЦСЄ суттєво відстають за цими показниками від розвинутих країн. Рейтинг жодної країни у регіоні не наближається до середнього рівня провідних країн світу за показниками «інноваційний потенціал» та «технологічний рівень» (табл. 1).

Таблиця 1

Технологічний рівень країн ЦСЄ у порівнянні з розвинутими економіками світу

Регіон/ країна	Інноваційний потенціал (139)		Технологічний рівень* (139)		Країна	Інноваційний потенціал (139)		Технологічний рівень* (139)	
	рейтинг	бали	рейтинг	бали		рейтинг	бали	рейтинг	бали
ЦСЄ	62		51		Україна	63	3,11	83	3,87
Болгарія	92	2,91	48	4,01	Чехія	27	3,92	39	4,23
Естонія	37	3,68	24	4,94	Австрія	20	4,48	18	5,09
Латвія	77	3,02	51	3,96	Бельгія	15	4,59	13	5,22
Литва	51	3,38	33	4,51	Франція	19	4,48	12	5,28
Хорватія	70	3,08	76	3,97	Германія	8	5,19	10	5,36
Польща	54	3,31	47	4,04	Великобританія	14	4,65	8	5,58
Росія	57	3,25	69	3,56					
Румунія	87	2,94	58	3,82	Данія	10	4,89	6	5,62
Сербія	88	2,93	80	3,41	Швеція	5	5,45	1	6,12
Словаччина	85	2,95	34	4,48	Канада	11	4,87	16	5,14
Словенія	34	3,73	35	4,45	Японія	4	5,52	28	4,87
Угорщина	41	3,55	37	4,41	США	1	5,65	17	5,1

*Примітка: у цій групі оцінюється швидкість, з якою економіка переймає та використовує, але не обов'язково розвиває, нові технології для підвищення продуктивності своїх секторів

Вкладаючи величезні кошти у наукові дослідження і розробки, розвинуті країни мають високий рівень експорту високотехнологічної продукції, що дозволяє їм диктувати свої умови на ринках і ще більше відірватися від країн, що розвиваються.

Оцінюючи ситуацію в науково-технічній сфері країн ЦСЄ, необхідно зазначити, що, в цілому, незважаючи на спроби зміцнення інноваційного потенціалу, які були здійснено урядами більшості країн регіону, за основними показниками розвитку науково-технічного потенціалу країни ЦСЄ значно відстають не тільки від провідних країн світу, але і від деяких НІК, зокрема, Китаю та Індії (табл. 2).

Таблиця 2

Показники розвитку науково-технічного потенціалу країн ЦСЄ

Регіон/країна	Частка витрат на науку у ВВП, % 2009	Чисельність дослідників (на 1 млн населення) 2009	Частка високотехнологічної продукції у товарному експорті, %, 2009	Співпраця в дослідженнях між університетами та промисловістю*, відсоткова норма значення, 2010	Інтенсивність конкуренції на місцевому рівні*, відсоткова норма значення 2011
ЦСЄ	0,86	2098,9	9,3	0,58	0,47
Білорусія	0,64		3,0		
Болгарія	0,53	1586,7	7,9	0,16	0,29
Хорватія	0,83	1571,3	9,2	0,45	0,17
Чехія	1,52	2754,8	15,3	0,79	0,89
Естонія	1,44	3210,3	9,1	0,77	0,80
Угорщина	1,15	2006	24,2	0,77	0,73
Латвія	0,46	1601,2	7,6	0,60	0,42
Литва	0,84	2541,1	10,6	0,78	0,54
Польща	0,68	1597,6	6,7	0,54	0,73
Румунія	0,48	894,8	10,9	0,17	0,30
Росія	1,25	3091,4	8,8	0,78	0,10
Словаччина	0,48	2437,7	7,1	0,46	0,74
Словенія	0,85	3678,8	5,5	0,65	0,64
Україна	0,85	1353,1	4,3		0,14
Сербія	0,88	1060,1		0,59	0,02
США	2,79	4673,208	20,0	0,84	0,99
Китай	1,47	1198,863	27,5	0,98	0,86
Японія	3,44	5189,283	18,0	0,88	0,98
Індія	0,76	135,8081	7,2	0,65	0,79
Німеччина	2,82	3780,094	15,2	0,81	0,95
Франція	2,23	3689,78	25,0	0,94	0,92
Великобританія	1,87	3946,94	21,0	0,87	0,99
Італія	1,23	1690,011	7,22	0,75	0,58
Канада	1,95	4334,735	14,0	0,74	0,86
Австралія	2,34	4258,5	11,9	0,52	0,96

*Примітка: Компоненти Глобального інноваційного індексу 2012

Джерело: Складено і розраховано автором за даними: INSEAD and WIPO, The Global Innovation Index 2012 та The World Bank, World Development Indicators

Так, частка витрат на НДДКР у ВВП країн ЦСЄ в середньому у 2-3 рази нижче, ніж у промислово розвинутих країнах, і в більшості країн регіону складає менше 1%. Внаслідок цього падає результативність сфери НДДКР, знижується якість кадрового потенціалу науки. Зрештою, можливості генерувати власні інновації поступово вичерпуються.

Значне відставання спостерігається і за іншими показниками інноваційної діяльності, зокрема, за кількістю дослідників на 1 мільйон населення. Серед усіх країн регіону тільки Словенія і Росія наближаються до рівня розвинутих країн за цим показником. Разом з тим, Чехія та Угорщина цілком порівняні з показниками розвинутих країн за часткою високотехнологічного експорту в сукупному товарному експорті. За деякими даними ці країни випереджають західноєвропейські показники за

часткою зайнятих у середньо- і високотехнологічних галузях, а також за часткою обороту ринку інформаційних технологій у ВВП [6].

Ще одна перешкода на шляху прискореного розвитку інноваційного потенціалу в країнах ЦСЄ – низький рівень співробітництва між підприємствами малого та середнього бізнесу та університетами (див. табл. 2.) Лише у Чехії та Естонії такі підприємства є досить динамічними у використанні напрацювань НДДКР під час виробництва нових продуктів та надання послуг.

Незважаючи на той факт, що протягом останнього десятиліття спостерігається зростання інтересу приватних фірм до наукомісткого промислового виробництва, перш за все, до фармацевтики та електроніки, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції у цих галузях, середньорегіональний показник інтенсивності конкуренції на місцевому рівні залишається удвічі меншим за показники розвинутих країн.

Відносно низька інноваційна активність підприємств у більшості країн ЦСЄ може бути пояснена браком фінансових ресурсів для реалізації інноваційного потенціалу. Багатьом країнам регіону так і не вдалося знизити високі політичні та економічні ризики, що гальмують залучення іноземного капіталу в наукомісткі сектори, а власні кошти і державні інвестиції в виробництва залишаються на вкрай низькому рівні.

Ринок в його класичному розумінні аж ніяк не сприяє створенню інноваційних продуктів, розробка яких є тривалим, високовитратним процесом з невизначеним результатом. Подолати подібні обмеження можливо лише за умови посилення регулюючої ролі держави, перетворення її в головного актора, який розробляє інноваційну стратегію розвитку та її механізми. Це передбачає вдосконалення інноваційної політики, посилення інституційної складової сфери НДДКР, а також корекцію зовнішньої політики, спрямованої на залучення іноземного капіталу і розширення інтеграційних можливостей.

Таким чином, можна стверджувати, що фактичне самоусунення держави від інвестування в науково-технічну сферу, яке відбулося на самому початку етапу трансформації в більшості країн регіону, призвело до формування антиінноваційного клімату [7].

Ставши на шлях ринкових перетворень, країни ЦСЄ опинилися перед проблемою вибору інноваційної стратегії розвитку, спрямованої на подолання значного технологічного відставання від передових країн.

Обрана модель «наздоганяючого розвитку» передбачає високу динаміку економічного зростання і технологічного розвитку, активне залучення іноземного капіталу, експортно-орієнтовану економіку та зосередження внутрішніх ресурсів на напрямках виробництва, що найбільш відповідають потребам світового ринку.

Необхідно зазначити, що реалізація цієї моделі забезпечила країнам ЦСЄ широкий доступ на західноєвропейські ринки і розширення джерел зовнішнього фінансування, що забезпечило потужний імпульс для економічного розвитку. На думку багатьох економістів, вибір зовнішньо-орієнтованого сценарію при переході до стійкого економічного зростання є виправданим, насамперед, внаслідок невеликого розміру економік усіх країн регіону, за винятком Росії [8]. Відносно слабка диверсифікація економіки та експорту, недостатній обсяг внутрішнього ринку, обмежений науково-технічний потенціал, а також ускладнений процес формування великих компаній, у рамках яких може здійснюватися виробництво інноваційної продукції, формують неповний перелік обмежень щодо можливостей інноваційного розвитку малих країн.

Разом з тим, невеликий розмір економіки забезпечує її високу мобільність, здатність швидко реагувати на технологічні виклики та приймати відповідні стратегічні рішення.

Однак, немає сумнівів у тому, що модель «наздоганяючого розвитку» економік ЦСЄ має бути переглянута. Успішна реалізація цієї моделі можлива лише за умов дотримання ряду економічних умов. Перш за все, її реалізація можлива настільки, наскільки вона відповідає інтересам західноєвропейських країн. Крім того, модель «наздоганяючого розвитку» передбачає наявність високих темпів зростання. Темпи зростання переважної більшості країн ЦСЄ протягом періоду 2004-2007 рр. дійсно створювали потенційну можливість скоротити відставання від розвинутих країн. Однак, питання про те, чи зможе регіон ЦСЄ відновити передкризові темпи зростання в найближчому майбутньому залишається відкритим. У зв'язку з цим, необхідна переорієнтація на нову модель розвитку, яка передбачає поступову адаптацію до постіндустріальних укладів за домінуючою орієнтації на всебічне використання наявного науково-технічного та інтелектуального потенціалу. Така модель передбачає концентрацію виробництва в ключових високотехнологічних сферах при одночасній адаптації успішних зарубіжних напрацювань.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, перехід до інноваційної економіки в країнах ЦСЄ вимагає активізації позиції держави в якості ефективного суб'єкта, що направляє і регулює НТП та інноваційну діяльність, забезпечує тісну співпрацю всіх учасників інноваційного процесу, і, насамперед, держави і приватного бізнесу. Інноваційна політика має стати невід'ємною частиною промислової політики, а наука – безпосередньою продуктивною силою промислового виробництва. Незважаючи на існуючі відмінності між економіками ЦСЄ, проблеми переходу до інноваційної моделі розвитку в них мають схожий характер – всі вони без винятку мають подолати глибоке технологічного

відставання від розвинутих країн. Всі країни регіону мають потребу в перегляді докризової моделі «наздоганяючого розвитку» та розробці інноваційних стратегій, що враховуватимуть національні особливості економіки та структурної політики країн ЦСЄ. У зв'язку з цим, великого значення набуває проведення наукового аналізу та систематизація накопиченого досвіду, а також зіставлення стратегій розвитку країн ЦСЄ з практикою розвинутих країн.

Література

1. Кузык Б. Н., Яковец Ю. В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее: в 2 т. / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М. : Институт экономических стратегий, 2006 – Т. 1: Теория и история цивилизаций. – 2006. – 768 с.
2. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631с.
3. Соколова Г. Белорусская модель инновационного развития: социально-экономические проблемы реализации / Г. Соколова // Общество и экономика. – 2007. – № 7. – С. 148–165.
4. Roper, Stephen. Innovation in transition: a comparison of the innovation potential of incumbent firms and innovative start-ups in the Western Balkans. Warwick : Warwick Business School, 2009. – 36 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Working paper (Warwick Business School. Centre for Small and Medium Sized Enterprises) ; no. 106., вільний. – Назва з екрану, англ.
5. The Global Competitiveness Report 2011-2012 / [Edited by Professor Klaus Schwab]. – Geneva : The World Economic Forum, 2011. – 544 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>, вільний. – Назва з екрану, англ.
6. Ленчук Е. Б. Проблемы перехода к инновационной модели развития в странах постсоветского пространства / Е.Б. Ленчук // Проблемы прогнозирования. – 2006. – №4. – С. 126-145.
7. Кузык Б.Н. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва. Второе дополненное издание / Б.Н. Кузык, Ю.В. Яковец. – М. : Экономика, 2005. – с. 45.
8. Ленчук Е.Б. Инновационный процесс в переходной экономике (на примере стран Центрально-Восточной Европы и СНГ) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.14 Мировая экономика / Е.Б. Ленчук. – М., 2007. – 50 с.

УДК 330.123.6:37.015.6

Лівенко А.І.,
к.е.н., старший викладач
ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»

ОСВІТНІ РЕСУРСИ У СИСТЕМІ РУШІЙНИХ СИЛ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Джерелом і передумовою отримання необхідних для виробництва матеріальних і духовних благ є ресурси. У процесі господарської діяльності використовуються природні, людські, трудові, матеріальні, технічні, технологічні, інтелектуальні, інформаційні, фінансові, нематеріальні ресурси тощо. Враховуючи вичерпність традиційних ресурсів і джерел, можна впевнено стверджувати, що економічне зростання дедалі більшою мірою забезпечуватиметься за рахунок використання таких ресурсів і джерел як інформація, знання, освіта. Головним носієм останніх разом з речовинними засобами накопичення, зберігання і обробки інформації є людина, що володіє високим рівнем освітньої, наукової і фахової підготовки. З цієї причини в сучасних умовах невимірно зростає роль високоосвіченої людської особистості, здатної не тільки сприймати раніше накопичене наукове знання, але й узагальнювати, аналізувати, створювати нове у вигляді передових наукових ідей, інформаційних технологій, послуг і продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростання важливості освіти для динамічного розвитку економіки, підвищення значення людського фактора в докорінному перетворенні у продуктивних силах сучасного суспільства привело до значного поживлення у сфері розроблення різноманітних концепцій і теорій у галузі освіти, викликало інтерес дослідників до цієї тематики. Наслідком цього стала велика кількість наукових праць, що стосуються освітньої проблематики, зокрема, проблеми формування освітніх ресурсів.